

GLOBALIZĀCIJAS IETEKME UZ IZMAIŅĀM LATVIJAS DARBA TIRGŪ

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON CHANGES IN LABOUR MARKET OF LATVIA

Daina ZNOTIŅA

Mg.soc.sc., lektore, Rēzeknes Augstskola,
doktorante, Daugavpils Universitāte
Rēzekne, Latvija

Tālrunis: +371 29503299, e-pasts: Daina.Znotina@inbox.lv

Abstract. *Globalization is a process connected with economical, social, technological, political and other changes, as a result many countries of the world and geographical regions are becoming more related, but also more dependent from each other. In practice the globalization can be expressed as increasing flow of goods and services, as well as capital, money and workflow among countries. The globalization process can be also described as distribution of more intense information and knowledge, as well as technologies and innovations in the world. The article examines the theoretical aspects of globalization impact on changes in labour market. The author analyses impact of migration process on labour market and its development tendencies in Latvia.*

Keywords: *labour force, supply of labour force, demand for labour force, labour force, globalization, migration.*

Ievads

Globalizācija ir process, kas vispārējā mijiedarbībā, neatkarīgi no valstu robežām iesaista cilvēkus, tehnoloģijas, finanses, informāciju, tirdzniecību, pārvaldību. Globalizācija attiecas uz globālās sabiedrības un globālās ekonomikas pieaugumu, piemēram: tirgus paplašināšanos un starptautisku konkurenci; apmācīta darbaspēka mobilitāti; tehnoloģisku inovāciju skaita pieaugumu; zināšanu plūsmas nozīmību.

Globalizācijai kā procesam piemīt kā pozitīvas, tā arī negatīvas īpašības. Globalizācijas pozitīvās īpašības ir: ideju un kultūras apmaiņa, preču un pakalpojumu apmaiņa, konkurences palielināšanās, starptautiski saskaņoti biznesa pasākumi, brīva un ātra komunikācija neatkarīgi no atrašanās vietas. Globalizācijas negatīvās īpašības: bagātie kļūst vēl bagātāki, bet nabagie kļūst vēl nabagāki, cilvēku darbu aizvieto tehnoloģijas, lielo korporāciju ietekme palielinās attiecībā uz uzņēmējdarbības vidi, palielinās cilvēku migrācija.

Viens no modernitātes teorētiķiem Entonijs Gidenss apraksta globalizāciju kā procesu, kurā vietējos notikumus izraisa notikumi, kuri norisinās ļoti tālu, un otrādi. Tas nozīmē, ka globalizācija ir sociālo attiecību

attīstības jaunais posms, kurā politika, ekonomika, kultūra, ekoloģija apvienojas vienā savstarpējās atkarības tīklā.

Mūsdienu starptautisko ekonomiku raksturo šādi procesi:

- Liela apjoma kapitāla ātrā kustība;
- Starptautiskās tirdzniecības izaugsme salīdzinājumā ar ražošanu;
- Ražošanas tīklu attīstība;
- Pasaules finanšu tirgu izaugsme;
- Strauja informācijas izplatīšanās finanšu tirgos;
- Pasaules finanšu tirgu patstāvība, nācijvalstis vairs nevar ietekmēt to darbību;
- Transnacionālo korporāciju rašanās: tās var diktēt savus noteikumus valstīm;
- Darba tirgus paplašināšanās noved pie masu migrācijas uz industriāli attīstītajām valstīm, izmainot valsts etnisko sastāvu un radot sociālo spriedzi;
- Ienākumu pārdale notiek industriāli attīstīto valstu labā (15.).

Tirgus ekonomikas pamatu veido ekonomikas resursi: zeme, kapitāls, darbaspēks, uzņēmējspējas, informācija un to aprites sistēma (3.,18.). Globalizācija skar ikvienu no šiem faktoriem un ietekmē tā efektīvu izmantošanu. Autore rakstā pētīs globalizācijas un darbaspēka savstarpējās mijattiecības.

Pētījuma mērķis ir izpētīt globalizācijas procesa teorētiskos aspektus un to ietekmi uz izmaiņām darba tirgū.

Pētījuma uzdevumi:

- izpētīt globalizācijas ietekmes uz darba tirgu teorētiskos aspektus;
- izpētīt migrācijas ietekmi uz Latvijas darba tirgu.

Pētījuma laika periods: 2005.-2015. gads (prognoze).

Pētījumā pielietotās pētījuma metodes:

- ekonomiskās analīzes metode;
- kontentanalīzes metode.

1. Globalizācijas ietekmes uz darba tirgu teorētiskie aspekti

Globalizācija, tehnoloģiskās un demogrāfiskās pārmaiņas ir radījušas ievērojamas izmaiņas ražošanā un pakalpojumos, kā arī nodarbinātības struktūrā. Globalizācija arvien palielina nevienlīdzību starp rūpnieciski attīstītajām un jaunattīstības valstīm.

Globalizācija darba tirgū ir izraisījusi pieaugošu nedrošības sajūtu, jo daudzās valstīs globalizācijas ietekmē tiek zaudētas daudzas darba vietas. Globālā konkurence ir veicinājusi, ka uzņēmēji arvien biežāk izmanto elastīgas nodarbinātības formas, kas sniedz zemāku sociālo drošību nekā

patstāvīgas darba vietas. Ja darbinieks slēdz līgumu uz īsu laiku vai par nepilnas slodzes darbu, pastāv risks, ka darba ņēmēja sociālās garantijas būs nelielas un šī persona nevarēs izmantot ne arodbiedrības piedāvāto aizsardzību, ne sarunas par darba koplīguma slēgšanu, ne atbalstu darba vietā, ne sociālās garantijas ārpus darba vietas.

Ir pieaugusi ienākumu nevienlīdzība, ko radījusi nepieciešamība pēc globālas konkurētspējas nodrošināšanas, lai piesaistītu ārvalstu investorus. Ir vājinātas darbinieku pārrunu iespējas, jo, lai panāktu pēc iespējas zemāku algu, bieži vien tiek mazināts kolektīvo pārrunu spēks uzņēmumos. Ārvalstu investīcijas un uzņēmumi ir veicinājuši konkurences spiedienu, ar ko saskaras vietējie uzņēmumi, tostarp mazie un vidējie uzņēmumi, kas nodrošina daudz darba vietu. Samazinās arī darba vietu skaits, jo lielajos uzņēmumos jaunas darba vietas tiek radītas mazāk (7.).

Globalizācija rada spēcīgu ietekmi uz valstu situācijām un nacionālo politiku īstenošanu, neņemot vērā globalizācijas tendences, valsts un uzņēmumi vairs nespēj garantēt darba vietu stabilitāti. Tādējādi rodas nepieciešamība pēc globāliem instrumentiem nodarbinātības stabilitātes nodrošināšanai un nodarbinātības apstākļu pilnveidošanai (14.).

Nodarbinātības politika ir būtisks sociālās politikas elements. Arvien aktuālāki kļūst tādi jautājumi kā nacionālās ekonomikas globalizēšanās, finanšu, preču un pakalpojumu plūsmas, darba tirgus un darbaspēka elastība, iespēja darbaspēkam brīvi pārvietoties, kā arī demogrāfisko izmaiņu ietekme uz sociālo sistēmu. Tādēļ, lai valstis spētu pastāvēt un integrēties globālajā ekonomikā, tām ir svarīgi spēt ātri pielāgoties mainīgajiem apstākļiem.

Globalizācijas negatīvais aspekts pasaulē izpaužas apstākļos, kad sakarā ar daudzu uzņēmumu pārcelšanu un importa apjomu pieaugumu, miljoniem cilvēku zaudē darbu. Informācijas tehnoloģiju izplatīšanās apdraud pakalpojumu (finanšu, datortehnoloģiju, transporta, inženiertehnisko u.c.) uzņēmumus, jo pieaug iespēja šos darbus veikt lētāka darbaspēka valstīs. Starptautiskās konkurences palielināšanās arvien biežāk izraisa darba algas samazināšanu kā alternatīvu uzņēmuma pārcelšanai uz ārzemēm.

Jauno tehnoloģiju apgūšana un ar globalizāciju saistītie izaicinājumi, pieprasa izglītības līmeņa paaugstināšanu un darbaspēka profesionālās sagatavotības uzlabošanu. Darba kvalitātes uzlabošanai, tā produktivitātes paaugstināšanai un adaptēšanai jaunajām tehnoloģijām daudzi uzņēmēji visā pasaulē izmanto netradicionālās darba organizācijas un stimulēšanas formas. Darbiniekus aktīvi iesaista vadības lēmumu pieņemšanā, izmanto rotācijas formas, pilnvaru palielināšanu ar mērķi realizēt pieaugušo izglītības un kvalifikācijas potenciālu un sociālo klimatu ražošanā. To sekmē ražošanas aktīvu piešķiršana strādniekiem, to dalība ienākumu sadalē.

Mūsdienu tehnoloģijas sekmē netradicionālo darba grafiku izplatību, kas ir viena no darba spēka izmaksu samazināšanas iespējām. Tas galvenokārt attiecas uz divām nodarbināto kategorijām – pagaidu darbiniekiem un darbiniekiem alternatīvajā darba režīmā. Pie pirmajiem pieder personas, kas nolīgtas pagaidu vai vienreizēja darba izpildei (bez darba līgumiem). Pie otrās grupas pieder cilvēki ar individuālajiem darba līgumiem, personas, kas strādā pēc darba līguma; pie tiem pieder brīvo profesiju darbinieki – žurnālisti, advokāti, konsultanti; darbinieki, kurus aicina darbā tikai nepieciešamības gadījumā; īslaicīgu palīdzību sniedzotie.

Parādās divas pretējas tendences nodarbinātības, darba organizācijas un stimulēšanas raksturā. No vienas puses, spraiga darba tirgus apstākļos palielinās pieprasījums pēc speciālistiem (sevišķi zināšanu ietilpīgās nozarēs), pieaug viņu darba samaksa. No otras puses – globalizācijas iespaidā, pastiprinoties starptautiskajai konkurencei, uzņēmēji meklē iespējas samazināt izmaksas, pārceļot daļu darbinieku uz netradicionālajiem darba grafikiem, jo mūsdienu tehnoloģijas ļauj to darīt (2.).

Lai gan Eiropas Savienība (turpmāk – ES) neregulē katras valsts sociālo politiku, tā nosaka galvenās vadlīnijas un minimālos standartus. Pēdējos gados ES kontekstā bieži runāts par elastdrošības (*flexicurity*) jēdzienu jeb elastību, kas ietver arī zināmu drošību. Elastdrošība ir viena no nozīmīgākajām ES iniciatīvām sociālās politikas jomā, nodrošinot, ka par spīti pieaugošajiem globalizācijas procesiem tautsaimniecība spēj efektīvi reaģēt uz ekonomisko apstākļu izmaiņām un pielāgoties tām (8.). Pēc pašreizējām Latvijā un Eiropā vadošajām nostādnēm, izglītības uzdevums ir sagatavot cilvēku darba tirgum, tātad izglītība ir pakļauta tirgum un nav pašpietiekama vērtība. Mūsdienās daudzi cilvēki tomēr uztver izglītību kā pašpietiekamu vērtību, kas ir viens no labklājības faktoriem – vērtība pati par sevi, nevis līdzeklis naudas pelnīšanai.

2006. gadā Eiropas Parlaments apstiprināja Eiropas Globalizācijas pielāgošanas fonda (turpmāk – EGF) izveidi. Tā sākotnējais mērķis, uzsākot darbību 2007. gadā, bija sniegt papildu atbalstu dažādu sfēru darbiniekiem un uzņēmējiem, kurus skārušas pasaules tirdzniecības modeļu strukturālas izmaiņas un globalizācijas apstākļos pieaugošā konkurence, īpaši no lielāko uzņēmumu puses.

Iestājoties globālajai finanšu un ekonomikas krīzei, Eiropas Parlaments lēma par EGF prasību atvieglošanu attiecībā uz finanšu līdzekļu piešķiršanu, lai līdzekļus varētu saņemt arī krīzes iespaidā darbu zaudējušie darbinieki. Šobrīd fonds nefinansē pasīvus sociālās aizsardzības pasākumus, piemēram, pensijas vai pabalstus, nedz arī sedz uzņēmumu izmaksas, kas saistītas ar modernizāciju un pielāgošanos strukturālām pārmaiņām. Tā vietā EGF atbalsta aktīvus darba tirgus pasākumus, sniedzot atbalstu darba meklējumos, individuāli pielāgotai apmācībai un pārkvalifikācijai,

uzņēmējdarbības veicināšanai, atbalstu pašnodarbinātajiem, u.c. Kopš izmaiņu ieviešanas EGF noteikumos 2009. gadā, tā līdzekļus ar pozitīviem rezultātiem ir jau izmantojusi Zviedrija, kas saņēma 10 miljonus eiro Gēteborgas Volvo atlaistajiem darbiniekiem, lai palīdzētu tiem atrast jaunas darba vietas. Šim piemēram ir sekojušas arī ne mazums citu ES dalībvalstu: 6,2 miljoni eiro ir piešķirti Vācijas auto industrijas darbiniekiem, 9,2 miljoni eiro – atlaistajiem darbiniekiem Beļģijas tekstilrūpniecībā, 5,7 miljoni – bijušajiem auto industrijas darbiniekiem Austrijā, 14,8 miljoni – datorspeciālistiem Īrijā. Apjomīgu finansiālo palīdzību no EGF līdzekļiem ir saņēmusi arī Lietuva. Tās celtniekiem ir piešķirta palīdzība 1,1 miljona eiro apmērā, rūpnīcas „Snaige” darbiniekiem – 0,3 miljoni, tekstilrūpniecībai – 0,8 miljoni, bet mēbeļrūpniecībai 0,7 miljoni (9.).

Arī Latvijas valdība ir pieteikusies Eiropas Globalizācijas pielāgošanas fonda līdzekļu saņemšanai. Paredzams, ka laika posmā no 2010. līdz 2013. gadam bezdarbnieku atbalstam no EGF būs pieejami 2 194 272 lati, bet tehniskās palīdzības finansējums ieviesējietādēm būs 87 770 lati (12.).

Eiropas Savienības dalībvalsts var pretendēt uz atbalsta saņemšanu no EGF gadījumā, kad no uzņēmuma vai arī vienas nozares uzņēmumiem no darba tiek atbrīvoti vismaz 500 darbinieki, ja vien ir iespējams pierādīt no darba atbrīvošanas gadījumu saikni ar ekonomisko krīzi vai izmaiņām tirdzniecības modeļos globalizācijas ietekmē. Izņēmuma gadījumos var pieteikties arī, ja no darba atbrīvojamo skaits ir mazāks, ja vien ir iespējams pierādīt, ka tam ir būtiska ietekme uz nodarbinātības situāciju reģionā.

Atšķirībā no citiem ES fondiem, kas vērsti uz ilgtermiņa stratēģijām, EGF sniedz vienreizēju un laika ziņā ierobežotu, individuālu atbalstu, palīdzot tiem bezdarbniekiem, kuri darbu zaudējuši globalizācijas vai krīzes dēļ. Saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūra datiem, Latvijā jau ir bijuši gadījumi, kad no darba lielos uzņēmumos atbrīvots ievērojams darbinieku skaits, it īpaši apstrādes rūpniecības nozarē. Piemēram, 2008. gada beigās a/s „Rebir” rūpnīcā Rēzeknē tika atlaisti 911 darbinieki, 2009. martā tika iesniegts paziņojums par 600 štata vietu samazināšanu a/s „Daugavpils Lokomotīvu remonta rūpnīca”, bet 2009. gada beigās tika atlaisti 550 darbinieki „Saga Trade” mēbeļu ražošanas uzņēmumā. Pašlaik Latvijā aktīvās darba tirgus politikas pasākumus finansē no valsts budžeta un Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļiem. Tomēr ar esošo finansējumu nav iespējams nodrošināt pietiekami augstu bezdarbnieku līdzdalību organizētajos aktīvās darba tirgus politikas pasākumos liela reģistrēto bezdarbnieku skaita dēļ. Noteikumi paredz, ka par atbalstu katrā konkrētā masveida atlaišanas gadījumā jālemj Latvijas Republikas Labklājības ministrijas izveidotai darba grupai. Labklājības ministrijas prognozētais bezdarbnieku skaits, kuriem varētu būt nepieciešams EGF atbalsts, līdz

2011. gada beigām varētu būt 2000 cilvēki, bet līdz 2013. gada beigām – 3000 (12.).

2. Migrācijas ietekme uz Latvijas darba tirgu

Pēc Latvijas pievienošanās ES, laika periodā no 2004. līdz 2008. gadam vidējā darba samaksa Latvijā strauji pieauga, ko pamatā noteica kreditēšanas pieauguma rezultātā izraisīts būvniecības un nekustamā īpašuma sektora uzplaukums, radot darbaspēka trūkumu būvniecībā, vēlāk arī citās nozarēs, kurš vēl pastiprinājās pirmā emigrācijas viļņa (2004. - 2006. gadā) ietekmē. 2007. gada otrajā pusē Latvija nonāca visai neraksturīgā situācijā, kad ie braukušo skaits pārsniedza izbraukušo skaitu un par aktuālu jautājumu kļuva zemi kvalificētu imigrantu piesaiste, īpaši būvniecībā. Šobrīd vērojama pretēja situācija – augošs bezdarbs un algu kritums izraisījis otro emigrācijas vilni. Kopš 2008. gada beigām palielinājusies gan īstermiņa, gan ilgtermiņa (ilgāka par 1 gadu) emigrācija. Piemēram, Centrālās statistikas pārvaldes dati par ilgtermiņa migrāciju liecina, ka 2009. gadā no Latvijas izbrauca 7,3 tūkstoši un ie brauca 2,5 tūkstoši, tādējādi iedzīvotāju skaits gada laikā migrācijas dēļ samazinājās par 4,8 tūkstošiem, kas ir divreiz vairāk nekā 2008. gadā. Līdzīgas tendences konstatējamas arī ārvalstu sociālās apdrošināšanas sistēmu reģistros. Piemēram, Lielbritānijā 2009. gada laikā reģistrēto ie braucēju skaits no Latvijas palielinājies vairāk nekā divas reizes – 2009. gada septembrī bija reģistrējušies 15 tūkstoši Latvijas iedzīvotāju. Īrijā Latvijas ie braucēju skaits 2009. gadā palielinājies par 5%. Salīdzinājumam – kopējais ieceļotāju skaits no divpadsmit jaunajām ES dalībvalstīm samazinājies par 60%. Pirmā migrācijas viļņa laikā plūsma no Latvijas bija 2-3 reizes mazāka nekā no Lietuvas. To noteica 2 faktori: 1) Latvijā ir mazāks iedzīvotāju skaits, 2) Latvijā bija salīdzinoši augstāks algu līmenis. Analizējot lidostas „Rīga” datus, redzams, ka kopš 2002. gada izbraukušo skaits pārsniedza ie braukušo skaitu par aptuveni 80 tūkstošiem. Tā kā gaisa satiksme ir galvenais emigrantu izmantotais transporta veids, arī šos datus var izmantot kā vienu no novērtējumiem ārvalstīs strādājošo Latvijas iedzīvotāju skaitam.

Valsti migrācijai cilvēki izvēlās izvērtējot trīs faktoros: 1) algu līmeni, 2) dzīves kvalitāti, 3) piederības sajūtu jeb uztveri par to, vai šajā valstī cilvēks var īstenot savas spējas. Pirmā emigrācijas viļņa noteicošais faktors bija algu līmeņa starpība starp Latviju un Rietumeiropu, pašlaik tie ir bezdarba pieaugums un pesimisms par nākotni.

Kļūdaini tiek uzskatīts, ka pašreizējos apstākļos emigrācija samazina bezdarba pieaugumu un līdz ar to arī atslogo sociālo budžetu. Šobrīd emigrē daudz jaunu un augsti izglītotu cilvēku. To vidū ir potenciālie darba devēji, kas, izmantojot savas biznesa idejas Latvijā, dotu darba vietas arī citiem Latvijas iedzīvotājiem. Emigrācijas rezultātā samazinās sociālās

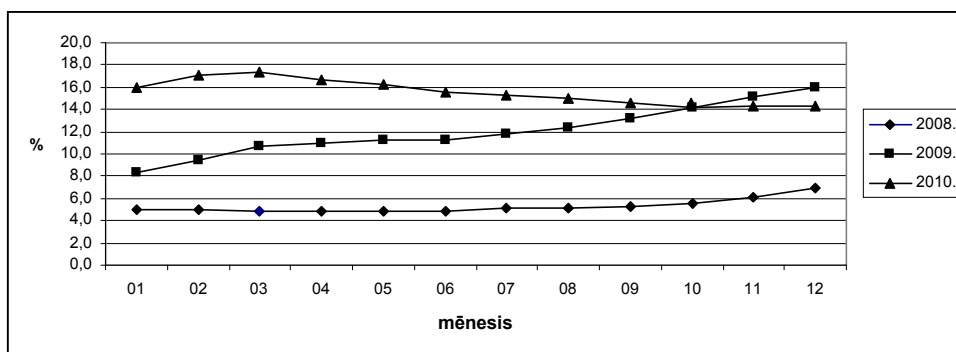
apdrošināšanas iemaksas. Pētījumi apliecina, ka vidējā termiņā emigrācijas efekts uz sociālo budžetu ir negatīvs. Emigrācijas pozitīvais efekts var izpausties apstākļi, kad emigrējušie Latvijas iedzīvotāji pēc laika atgrieztos Latvijā, šādiem migrantiem būtu iespēja izmantot vērtīgu darba pieredzi un jaunas zināšanas, tādējādi sekmējot Latvijas ekonomikas potenciālu. Tas īpaši attiecas uz tiem augsti izglītotajiem speciālistiem, kas ārvalstīs stažējās izglītībai atbilstošās profesijās.

Augsti kvalificētā migrācija ekonomikai ir vēlama, jo šie cilvēki ir spējīgi nodarbināt citus cilvēkus, veicināt gan kvalitatīvu, gan kvantitatīvu izaugsmi un ienākumus. Tomēr augsti kvalificētu darbaspēku Latvija tuvākajos 10-20 gados diez vai masveidā varētu piesaistīt, jo patlaban šiem speciālistiem var piedāvāt krietni zemāku atalgojumu nekā Rietumeiropa, Krievija (Maskavas apgabals) vai ASV. Savukārt zemi kvalificētu darbaspēku Latvijai tuvākajos gados nevajadzēs, jo pašreiz ir novērojams vienkāršo profesiju darba roku pārpalikums. 2009. gada beigās Latvijā bija ap 270 tūkstoši darba meklētāju un cilvēku, kas zaudējuši cerības atrast darbu, un vairāk nekā pusei no viņiem ir vidējā izglītība vai zemāka. Turklāt zemi kvalificētā darbaspēka imigrācija nepalīdzētu Latvijai pāriet uz kapitālietilpīgu un uz cilvēkkapitālu balstītu ekonomiku, kavētu vidējā atalgojuma līmeņa un līdz ar to dzīves kvalitātes pieaugumu (5.).

Latvijas migrācijas politika saistībā ar nodarbinātību ir vērsta uz iekšējā darba tirgus aizsardzību – viesstrādnieki var tikt uzņemti tikai pēc vakances pieteikšanas un tad, ja uz šo vakanci nepiesakās atbilstošas kvalifikācijas Latvijas pilsonis, Latvijas nepilsonis vai ES pilsonis. Latvijā ārvalstu darbaspēka piesaistes mehānisms ir vērsts uz katra gadījuma individuālu izvērtēšanu (19.).

Darbaspēka uzņemšanas kārtība no citām valstīm ir reglamentēta, lai gan uzņemamo viesstrādnieku maksimālais skaits nav ierobežots – Latvijā nepastāv kvotu sistēma. Saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem darba devējiem ir tiesības uzņemt jebkuras kvalifikācijas viesstrādniekus visos tautsaimniecības sektoros (20.).

Latvijas ekonomiku ir spēcīgi ietekmējusi pasaules ekonomiskā krīze, kuras rezultātā Latvijā ir liels reģistrētā bezdarba līmenis – augstākais tas bija 2010. gada martā 17,3% (17.), 2009. gadā tas sasniedza augstāko līmeni starp Eiropas Savienības dalībvalstīm, un arī 2010. gada pirmajā ceturksnī tas joprojām turpināja palielināties. To apliecina dati – 2010. gada beigās bez darba Latvijā bija 162 463 cilvēki un reģistrētais bezdarba līmenis bija 14,3 procenti (1. att.). Vienlaikus palielinājies reģistrēto bezdarbnieku bezdarba ilgums (6.).

1. attēls. **Bezdarba līmeņa izmaiņas Latvijā 2008.-2010. g. ,% (21.)**

Ekonomikas ministrijas informatīvajā ziņojumā par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā, kas 2010. gada 1. jūnijā tika skatīts valdībā, tika prognozēts, ka 2010. gadā būs zemākais darba tirgus pieprasījums, kas turpmākajos gados varētu pakāpeniski pieaugt, savukārt darbaspēka piedāvājums varētu samazināties līdz 2011. gadam. Ekonomikas ministrija uzsvēra, ka 2015. gadā darbaspēka pieaugums jau par gandrīz 4 procentiem pārsniegs 2009. gada līmeni, tomēr būs par gandrīz 9 procentiem zemāks nekā vidēji 2008. gadā (23.).

2008. gada novembrī pēc Eiropas Parlamenta Nāciju Eiropas alianses pasūtījuma Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS veica pētījumu par sabiedrības attieksmi pret viesstrādnieku ierašanos un uzturēšanos Latvijā. Tika aptaujāti 1002 nejauši izvēlēti Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem – gan latviski runājošie, gan tie, kas ģimenē kā sarunvalodu lieto krievu vai kādu citu valodu. Starp aptaujātajiem 82% bija pilsoņi un 18% nepilsoņi. Vairumam Latvijas iedzīvotāju, turklāt neatkarīgi no tautības un pilsonības, attieksme pret viesstrādnieku ierašanos un uzturēšanos bija negatīva – 69%, un tikai 17% - pozitīva. Vislabvēlīgākā attieksme Latvijas iedzīvotājiem bija pret viesstrādniekiem no Baltkrievijas (37%), Moldovas (24%) un Ukrainas (17%). 25% latviski runājošo un 16% krievvalodīgo uzskatīja, ka viesstrādnieku iebraukšana ir pilnībā nepieņemama neatkarīgi no to mītnes zemes. Vairums iedzīvotāju bija pret viesstrādnieku integrāciju Latvijas sabiedrībā un naudas paredzēšanu šiem mērķiem. Tikai 19% atbalstīja līdzekļu piešķiršanu viesstrādnieku integrācijai, 64% to neatbalstīja. 52% uzskatīja, ka būtu pieļaujama viesstrādnieku iebraukšana, ja tas veicinātu ekonomisko izaugsmi. Tikai 26% strikti iebilda pret viesstrādnieku ieplūšanu, pat ja tas bremsētu valsts ekonomiku (4., 12.-15.).

Kā redzams 1. tabulā, pēc Nodarbinātības Valsts aģentūras datiem ārzemniekiem apstiprinātie darba izsaukumi sadalījumā pa valstīm liecina, ka sešu gadu griezumā (2005.-2010. g. 1. pusg.) visvairāk viesstrādnieku Latvijā bija no Ukrainas, Moldovas, Krievijas, Uzbekistānas un Baltkrievijas.

Tomēr apskatāmajā periodā pa gadiem būtiski samazinājies viesstrādnieku skaits no Moldovas un Uzbekistānas. Kā jau autore minēja iepriekš, vislielākais pieprasījums pēc viesstrādniekiem bija 2007. gadā. Saskaņā ar izmaiņām normatīvajos aktos, līdz ar 2010. gada 21. jūnija MK noteikumu „Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem” Nr.553 stāšanos spēkā, sākot ar 2010. gada 1. jūliju Nodarbinātības Valsts aģentūra darba izsaukumus ārzemniekiem neapstiprina. Saskaņā ar izmaiņām MK noteikumos procedūra ir sekojoša: ja komersants, kurš atbilstoši likumam „Par valsts sociālo apdrošināšanu” uzskatāms par darba devēju, ir paredzējis nodarbināt ārzemnieku (izņemot šo noteikumu 11., 12., 13., 14. un 15. punktā minētos ārzemniekus), noslēdzot darba līgumu, viņš Nodarbinātības valsts aģentūras filiālē piesaka brīvu darba vietu, un pēc pieteikšanas tai ir jābūt brīvai ne mazāk par mēnesi līdz dienai, kad darba devējs vēršas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, lai apstiprinātu ielūgumu vīzas pieprasīšanai vai izsaukumu uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai ārzemniekam (1.). Ārzemniekam jāvēršas Pilsonības un migrāciju lietu pārvaldē, lai saņemtu darba atļauju.

1. tabula

Nodarbinātības Valsts aģentūras filiālēs ārzemniekiem apstiprinātie darba izsaukumi sadalījumā pa valstīm 2005.-2010. g. 1. pusgads, personu skaits
(autore apkopoti dati no 21.)

Valsts	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010. g. 1. pusg.	Kopā
ASV	17	14	14	18	9	-	72
Baltkrievija	15	91	226	129	48	42	551
Indija	66	60	89	90	46	13	364
Ķīna	30	32	47	70	31	5	215
Krievija	99	131	198	220	181	101	930
Ukraina	210	275	961	1087	659	215	3407
Moldova	1	196	847	487	43	3	1577
Uzbekistāna	4	100	343	223	9	9	688
Taizeme	8	12	68	238	13	4	343
Armēnija	1	45	90	50	23	5	214
Citas valstis	54	102	230	288	74	23	771
Kopā	505	1058	3113	2900	1136	420	9132

Statistikas prognozes liecina, ka iedzīvotāju skaits līdz 2030. gadam Latvijā nemitīgi samazināsies. Īpaši strauji samazināsies iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā un turpināsies iedzīvotāju novecošanās (9.).

SIA „Ekonomikas prognozēšanas centra” pētījuma „Migrācijas ekonomiskās ietekmes kvantitatīvā analīze”, ko līdzfinansē Eiropas Komisijas pārstāvniecība Latvijā, autore ekonomiste Raita Karnīte prognozē, ka sākot ar 2016. gadu, Latvijai pietrūks darbaspēka un būs nepieciešama imigrācija. Viņa norāda, ka „būs jāizgudro struktūra, kas varēs strādāt bez

cilvēkiem, vai jau tagad apzināti jāveido imigrācijas politika. Ja to darīs par vēlu, tad imigrācija notiks sasteigti, nepārdomāti un arī nelegāli” (10.). Par darba tirgus īstermiņa prognozēšanu atbildīgās institūcijas ir Nodarbinātības valsts aģentūra un Labklājības ministrija, par vidējā un ilgtermiņa prognozēšanu – Ekonomikas ministrija (20.).

Iegūto darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma prognožu rezultāti rāda, ka vidējā termiņā (2007.-2013. gadam) paredzēts darbaspēka nepietiekamības vislielākais pieaugums šādās profesijās: inženieri, būvinženieri, elektroinženieri, citi fizikas un inženierzinātņu speciālisti, skaitļošanas tehnikas operatori, ārsti, zobārsti, vidējais medicīniskais personāls, komercdarījumu speciālisti. Darbaspēka nepietiekamības pieaugums ilgtermiņā (2014.-2020. gadam) paredzams vēl šādās profesijās: tūrisma speciālisti, kvalitātes vadības sistēmu vecākie speciālisti, vecākie projektu vadīšana speciālisti un zobārstu asistenti. Iegūto prognožu rezultāti rādīja, ka strādājošo nepietiekamība 2007. gadā radās 82 no 120 profesijām un 2013. gadā tā gaidāma 99 profesijās (20.). Tātad var secināt, ka prognozes ir ticamas.

Darba tirgus īstermiņa prognozes 2010. gadam rezultāti, kas ir ietverti Labklājības ministrijas informatīvajā ziņojumā „Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2010. gadam un bezdarbnieku un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem”, liecina, ka darba tirgū prognozējams pieprasījums pēc augstāka līmeņa speciālistiem, tostarp biznesa un finanšu konsultantiem, darbiniekiem ar labām pārdošanas prasmēm, eksporta menedžeriem, transporta un loģistikas speciālistiem, augsta līmeņa kvalificētiem ražošanas strādniekiem apstrādes rūpniecībā, informācijas un komunikācijas pakalpojumu speciālistiem, tai skaitā, programmētājiem, informācijas tehnoloģiju projektu vadītājiem, medicīnas māsām, ārstiem, sociālajiem rehabilitētājiem veselības un sociālās aprūpes nozarē. Minētās prognozes sagatavotas, ņemot vērā darba tirgus ekspertu - ministriju, nozaru asociāciju, darbā iekārtošanas firmu pārstāvju un akadēmisko darbinieku vērtējumu un Nodarbinātības valsts aģentūras datu analīzi (20.).

Labklājības ministrijas veiktajā informatīvajā ziņojumā „Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2010. gadam un bezdarbniekiem un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem” (22.) ir iekļauta Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centra sagatavotā darbaspēka pieprasījuma izmaiņu prognoze, kas liecina, ka nozarēs, kurās vidējā un ilgtermiņā pēc ekonomiskās situācijas uzlabošanās būs nepieciešami kvalificēti darbinieki, ir šādas:

- Apstrādes rūpniecība;
- Pārtikas rūpniecība;
- Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde;

- Transports un uzglabāšana;
- Informācijas un komunikāciju pakalpojumi;
- Ūdensapgāde, notekūdeņi, atkritumu apsaimniekošana, sanācija;
- Sociālais darbs, sociālā aprūpe, bērnu pieskatīšana, medicīnas atbalsta darbinieki.

Ekonomikas ministrijas īstenotās darba tirgus vidējā termiņa (līdz 2015. gadam) prognozes ir balstītas uz Eurostat demogrāfijas prognozēm EUROPOP2008. Tiek prognozēts, ka 2015. gadā, salīdzinot ar 2009. gadu, augstākās izglītības profesiju grupās nodarbināto skaits būs mazāks. Prognozētais kritums ir aptuveni par 3 tūkst. strādājošo jeb par 1,4 procentiem. Vislielākais nodarbināto skaita samazinājums sagaidāms ārstu profesijā jeb par 19,4%, kas saistīts ar plānotajām veselības aprūpes sistēmas reformām. Darbaspēka pieprasījuma pieaugums 2015. gadā tiek prognozēts tādās augstākās izglītības profesiju grupās kā datorzinību speciālisti, kur strādājošo skaits varētu pieaugt par 8,4%, inženieri un arhitekti – par 7,9%, kā arī humanitārās un sociālās zinātnes profesijās, tai skaitā, juristu profesijās – par 6%. 2015. gadā, salīdzinot ar 2009. gadu, darbaspēka pieprasījuma pieaugums tiek prognozēts arī tādās profesiju grupās kā dabas zinātņu speciālisti un ekonomisti, finansisti un analītiķi u.tml. speciālisti. Vidējās kvalifikācijas profesiju grupā 2015. gadā, salīdzinot ar 2009. gadu, relatīvi liels darbaspēka pieprasījuma pieaugums ir sagaidāms mašīnu, iekārtu operatoru un mehāniķu profesijās. Lai gan 2010. gadā darbaspēka pieprasījums šajās profesijās samazinājās, tomēr, sākot ar 2011. gadu, tiek paredzēts pakāpenisks pieprasījuma palielinājums. Augsts darbaspēka pieprasījums tiek prognozēts arī lauksaimniecības darbinieku profesijā, kurā strādājošo skaits pieaugs par 7%, kā arī komerciālo un individuālo pakalpojumu sniedzēju un būvniecības profesiju grupās, attiecīgi par 6 un 2,8% (23.).

Minētajā ziņojumā ir izteikta prognoze, ka vidējās kvalifikācijas profesiju grupā pieaugs darbaspēka pieprasījums pēc transportlīdzekļu vadītājiem, kas lielā mērā skaidrojams ar paredzamo transporta nozares salīdzinoši ātro atgūšanos pēc ekonomikas krīzes.

Atbilstoši demogrāfijas attīstības scenārijam un diviem tautsaimniecības attīstības scenārijiem, Ekonomikas ministrija ir paredzējusi divus darbaspēka piedāvājuma attīstības scenārijus. Sagaidāms, ka līdz pat 2015. gadam saglabāsies nozīmīgs darbaspēka pārpalikums. Kopumā lēnākā izaugsmes scenārijā 2015. gadā darbaspēka piedāvājums pārsniegs pieprasījumu par aptuveni 10,5%, bet straujākā izaugsmes scenārijā par 8,7%. Paredzams, ka pēc 2011. gada darbaspēka pieprasījuma pieaugums būs straujāks nekā darbaspēka piedāvājuma pieaugums, kas savukārt var radīt papildus bremzējošu efektu sabalansētai ekonomikas attīstībai nākamajos

gados (23.). Ekonomikas ministrijas pārstāvji norāda, ka piedāvājuma trūkumu kompensēs, piesaistot darbiniekus ar citām prasmēm vai arī retos gadījumos, piesaistot imigrantus (13.).

2. tabula

NVA filiālēs ārzemniekiem apstiprinātie darba izsaukumi sadalījumā pa nozarēm (pēc NACE 1 klasifikācijas) 2005.-2007. gads 1. pusgads, darba izsaukumu skaits

(autores apkopoti dati no 21.)

Nozare	2005.	2006.	2007.	Kopā
Lauksaimniecība/ Mežsaimniecība	-	13	53	66
Rūpniecība	242	233	603	1078
Būvniecība	33	487	1865	2385
Tirdzniecība	24	22	73	119
Viesnīcas	64	115	188	367
Transports/sakari	30	57	224	311
Nekustamais īpašums/ komercdarbība	54	57	47	158
Izglītība	7	8	6	21
Atpūta/kultūra/sports	24	16	9	49
Pārējās nozares	27	50	45	122
Kopā	505	1058	3113	4676

Kā redzams 2. tabulā, būvniecības un rūpniecības nozarēs nodarbinātie ārzemnieki skaitliski vairāk aizpildīja brīvās darba vietas 2007. gadā, kad straujās ekonomiskās izaugsmes dēļ radās liels darbaspēka pieprasījums.

Ekonomiskās lejupslīdes process veicināja praktiski visās tautsaimniecības nozarēs nodarbināto viesstrādnieku skaita būtisku samazināšanos laika periodā no 2008. gada līdz 2010. gadam (3. tab.). Visbūtiskākais darba izsaukumu samazinājums notika būvniecībā, kur izsniegto darba atļauju skaits 2009. gadā samazinājās par 93 % salīdzinot ar 2008. gadu (2008. gadā šajā nozarē izsniegtas 823 darba atļaujas, 2009. gadā – 62). Uzaicināto viesstrādnieku skaits samazinājās arī transporta nozarē – par 53% un apstrādes rūpniecībā – par 42%. Šī tendence turpinās arī 2010. gadā.

Protams, lejupslīdes procents, salīdzinot ar 2009. gada attiecīgo periodu, vairs nav tik dramatisks, tomēr jāatzīmē, ka vairākās tautsaimniecības nozarēs uzaicināto viesstrādnieku skaits ir praktiski sasniedzis nulles līmeni (23.).

NVA filiālēs ārzemniekiem apstiprinātie darba izsaukumi sadalījumā pa nozarēm (pēc NACE 2 klasifikācijas) 2008.-2010. gada 1. pusgads, darba izsaukumu skaits

(autores apkopoti dati no 21.)

Nozare	2008.	2009.	2010.g. 1.pusg.	Kopā
Lauksaimniecība/ Mežsaimniecība/ zivsaimniecība	32	4	3	39
Ieguves rūpniecība	28	-	-	28
Apstrādes rūpniecība	1146	475	224	1845
Būvniecība	823	62	8	893
Tirdzniecība	97	40	14	151
Izmitināšana/ ēdināšana	229	137	31	397
Transports/ uzglabāšana	334	289	48	671
Pakalpojumi	97	17	10	124
Veselība	20	10	3	33
Māksla/ Izklaide/ Atpūta	12	7	-	19
Pārējās nozares	95	95	79	269
Kopā	2913	1136	420	4469

Lai arī statistikas dati liecina par uzņēmēju intereses samazināšanos nodarbināt citu valstu iedzīvotājus, būtiski ir atzīmēt, ka atsevišķās tautsaimniecības nozarēs vienmēr būs nepieciešams nodarbināt viesstrādniekus.

Tā kā Latvijas mācību iestādēs nav iespējams apgūt, piemēram, citu tautu nacionālo virtuvju kvalifikāciju, pavāra profesijā tiek nodarbināti citu valstu iedzīvotāji, kuri ir specializējušies austrumu, Kaukāza un citu nacionālo ēdienu pagatavošanā.

Ukrainas un citu valstu iedzīvotāju regulāra nodarbināšana kuģu būvē Latvijā izskaidrojama ar to, ka:

- 1) šādus speciālistus Latvijā akreditētajās izglītības iestādēs praktiski nesagatavo;
- 2) nedaudzie Latvijā apmācītie vietējie speciālisti nelabprāt strādā nozarē, jo darba apstākļi ir ļoti smagi un atalgojums pielīdzināms tikai vidējās darba algas līmenim;
- 3) savukārt Ukrainā kuģu būves speciālistus sagatavo atbilstošas mācību iestādes, lielākā daļa no viņiem ir ieguvuši praktisku darba pieredzi, bet šobrīd ir bez darba pasūtījumu trūkuma dēļ (21.);
- 4) krievu valodas prasmes arī būtiski ietekmē darba devēju izvēli meklēt darbiniekus no Ukrainas, jo tas atvieglo saziņu starp darba devēju un darbinieku.

Valsts robežsardze, sadarbojoties galvenokārt ar Valsts darba inspekciju un Valsts ieņēmumu dienestu, regulāri veic pārbaudes, lai uzņēmumos atklātu nelegālo imigrantu nodarbinātību, un pēc

nepieciešamības piesaista arī Valsts policijas amatpersonas. Valsts robežsardze piemēro administratīvos sodus darba devējam par nelegālo imigrantu nodarbināšanu. Tā kā kopumā ir salīdzinoši neliels gadījumu skaits, kad ir atklāta nelegālo imigrantu nodarbinātība, tad nevar runāt par būtisku nelegālās nodarbinātības ietekmi uz konkrētu ekonomikas nozari.

Latvijas demogrāfiskās prognozes liecina, ka ekonomikas izaugsmes nodrošināšanai būs nepieciešams darbaspēks, ko nevarēs apmierināt ar Latvijā pieejamajiem darbaspēka resursiem. Tas ir pamatojams ar līdzšinējiem demogrāfiskajiem procesiem: negatīvais migrācijas saldo un zemie dzimstības rādītāji. Latvijā ir savlaicīgi jāgatavojas periodam, kad valsts sāks izjust vietējā darba tirgus resursu trūkumu. Savlaicīgi ir jāizstrādā migrācijas politika, kuras izstrādē jāiesaistās Ekonomikas ministrijai, Labklājības ministrijai, Izglītības un zinātnes ministrijai, kā arī sociālajiem partneriem – arodbiedrībām, darba devēju organizāciju pārstāvjiem un migrācijas pētniekiem.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Globalizācija, tehnoloģiskās un demogrāfiskās pārmaiņas ir radījušas ievērojamas izmaiņas ražošanā un pakalpojumos, kā arī nodarbinātības struktūrā. Globalizācija palielina nevienlīdzību starp rūpnieciski attīstītajām un jaunattīstības valstīm.
2. Globalizācija darba tirgū ir izraisījusi pieaugošu nedrošības sajūtu: samazinās darba vietu skaits, uzņēmēji izmanto elastīgas nodarbinātības formas, kas sniedz zemāku sociālo drošību nekā pastāvīgas darba vietas.
3. Valsti migrācijai cilvēki izvēlās izvērtējot trīs faktorus: 1) algu līmeni, 2) dzīves kvalitāti, 3) piederības sajūtu jeb uztveri par to, vai šajā valstī cilvēks var īstenot savas spējas.
4. No Latvijas emigrē daudz jaunu un augsti izglītotu cilvēku, emigrantu vidū var būt potenciālie darba devēji, kas, izmantojot savas biznesa idejas Latvijā, dotu darbu ne tikai sev, bet nodarbinātu arī citus cilvēkus.
5. Augsti kvalificētu darbaspēku Latvija tuvākajos 10-20 gados masveidā nevarēs piesaistīt, jo šiem speciālistiem var piedāvāt krietni zemāku atalgojumu nekā Rietumeiropā, Krievijā (Maskavas apgabals), ASV. Savukārt zemi kvalificētā darbaspēka imigrācija nepalīdzētu Latvijai pāriet uz kapitālietilpīgu un uz cilvēkkapitālu balstītu ekonomiku un kavētu vidējā atalgojuma līmeņa un līdz ar to dzīves kvalitātes pieaugumu.
6. Ekonomiskās lejupslīdes process ir veicinājis praktiski visās tautsaimniecības nozarēs nodarbināto viesstrādnieku skaita

samazināšanos, tomēr visbūtiskākais samazinājums ir konstatēts būvniecībā.

7. Iegūto darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma prognožu rezultāti rāda, ka vidējā termiņā (2007.-2013. gadam) paredzēts darbaspēka nepietiekamības vislielākais pieaugums šādās profesijās: inženieri, būvinženieri, elektroinženieri, citi fizikas un inženierzinātņu speciālisti, skaitļošanas tehnikas operatori, ārsti, zobārsti, vidējais medicīniskais personāls, komercdarījumu speciālisti. Darbaspēka nepietiekamības pieaugums ilgtermiņā (2014.-2020. gadam) paredzams šādās profesijās: tūrisma speciālisti, kvalitātes vadības sistēmu vecākie speciālisti, vecākie projektu vadīšana speciālisti un zobārstu asistenti.
8. Sagaidāms, ka līdz pat 2015. gadam saglabāsies nozīmīgs darbaspēka pārpalikums. Kopumā lēnākā izaugsmes scenārijā 2015. gadā darbaspēka piedāvājums pārsniegs pieprasījumu par aptuveni 10,5%, bet straujākā izaugsmes scenārijā par 8,7%.
9. Latvijas demogrāfiskās prognozes liecina, ka ekonomikas izaugsmes nodrošināšanai būs nepieciešams darbaspēks, ko nevarēs apmierināt ar Latvijā pieejamajiem darbaspēka resursiem. Tas ir pamatojams ar līdzšinējiem demogrāfiskajiem procesiem: negatīvo migrācijas saldo un zemiem dzimstības rādītājiem. Latvijā ir savlaicīgi jāgatavojas periodam, kad valsts sāks izjust vietējā darba tirgus resursu trūkumu. Savlaicīgi ir jāizstrādā migrācijas politika, kuras izstrādē jāiesaistās Ekonomikas ministrijai, Labklājības ministrijai, Izglītības un zinātnes ministrijai, kā arī sociālajiem partneriem – arodbiedrībām, darba devēju organizāciju pārstāvjiem un migrācijas pētniekiem.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem. LR. Ministru kabineta 2010.g. 21.jūn. noteikumi Nr.553 [tiešsaiste] LR Ministru kabineta publikācija [atsauce 2011.g. 13.febr.] Pieejas veids: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=212363&from=off/>
2. MEDVEDEVŠ, R. *Pasaules ekonomikas globalizācija un tās ietekme uz Latvijas ekonomiku*. Rīga: [aut. izd.], 2009. – 127 lpp.
3. PLOTKĀNS, A. *Cita ekonomika*. Rīga: SIA „Dienas Grāmata”, 2010. – 192 lpp.
4. LATKOVSKIS, B. Viesstrādnieku drauds atkāpies tikai uz brīdi. *Nedēļa*. 2008.g.15.dec. 12.-15.lpp.
5. KRASNOPJOROVŠ, O. *Migrācija – izaicinājumi un iespējas* [tiešsaiste], Nodarbinātības Latvijas Bankas publikācija [atsauce 2010.gada 10.nov.]. Pieejas veids: <http://www.bank.lv/lat/main/all/sapinfo/koment/tautsaimnieciba/migracija/>
6. KUPČE, M. *Kas gaida Latvijas darba tirgu 2010.gadā* [tiešsaiste], [[atsauce 2010.g.25.nov.]. Pieejas veids: <http://lv.lv.index.php?menu=doc&sub=697&id=207617/>

7. SOMAVIA, J. *Decent work for all in a global economy: An ILO perspective*. [tiešsaiste], [atsauce 2010.g.28.nov.]. Pieejas veids: http://www.ilo.org/public/english/bureau/dgo/speeches/somavia/1999/seattle.htm#N_1_
8. ŠTEINHENA, E. *Vācijas nodarbinātības politikas attīstība globalizācijas kontekstā* [tiešsaiste], [atsauce 2010.g.04.dec.]. Pieejas veids: <http://szf.lu.lv/lat/petnieciba/petnieciba-szf-nodalas/politikas-zinatnes-nodala-1/alternativa/3-nodala-pasvaldibas-un-sociala-politika-eiropa/>
9. VAIDERE, I. *Globalizācija, kas palīdz* [tiešsaiste], [atsauce 2010.g.10.dec.]. Pieejas veids: http://diena.lv/lat/politics/blog/inese_vaidere/globalizacija-kas-palidz?=&comments=3/
10. VĒSTNIEKS, D. *Latvijas demogrāfija: kā pārvarēt krīzi* [tiešsaiste], [atsauce 2010.g.8.nov.]. Pieejas veids: <http://www.lv.lv/?menu=doc&id=184130/>
11. VIKMANIS, Ģ. *Karnīte: imigrācija ir nenovēršama* [tiešsaiste], [atsauce 2010.g.3.nov.]. Pieejas veids: http://www2.la.lv/lat/latvijas_avize/la_pielikumi/tepat..eiropa/?doc=7974/
12. *Bezdarbnieku atbalstam atrod vēl 2,2 miljonus latu* [tiešsaiste]. Ziņu portāla publikācija [atsauce 2010.g. 20.nov.]. Pieejas veids: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/bezdarbnieku-atbalstam-atrod-vel-22-miljonus-latu.d?id=33466697/>
13. *Bezdarbs 2015.gadā būs 8-9,5%; darbu zaudēs 19% ārstu un 11% pedagogu* [tiešsaiste] Ziņu portāla publikācija [atsauce 2010.g. 23.nov.]. Pieejas veids: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/em-bezdarbs-2015-gada-bus-8--95-darbu-zaudes-19-arstu-un-11-pedagogu./id=32203163/>
14. ESF projekts „Latvijas Brīvo arod biedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana” 4.2. aktivitāte „Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze” Ekspertīze par Sociālo jomu un darba tirgus attīstību 2010.gada augusta ziņojums *Cilvēka cienīgu darbu visiem! (1.daļa)* [tiešsaiste], [atsauce 2010.gada 1.okt.]. Pieejas veids: www.lbas.lv/upload/stuff/201009/soc_zinojums_cienigs_darbs_aug10.pdf/
15. *Globalizācija postmodernisma kontekstā* [tiešsaiste], [atsauce 2010.gada 13.nov.]. Pieejas veids: <http://evrika.tsi.lv/index.php?name=site&page=145/>
16. *Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā* [tiešsaiste]. Ekonomikas ministrijas publikācija [atsauce 2010.g. 27.nov.]. Pieejas veids: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40177623&mode=mk&date=2010-06-01/>
17. *Izvērtētā statistika par bezdarba situāciju Latvijā*. [tiešsaiste], Nodarbinātības Valsts aģentūras publikācija [atsauce 2010.gada 19.feb.]. Pieejas veids: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6&mid=272&txt=284&t=stat/>
18. *Jūnijā reģistrētā bezdarba līmenis samazinājies visā Latvijā* [tiešsaiste], Nodarbinātības Valsts aģentūras publikācija [atsauce 2010.gada 10.nov.]. Pieejas veids: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=2&mid=2&txt=2041&from=0/>
19. *Latvijas darba tirgus 2008.gadā (Informatīvs pārskats)*. Rīga, 2009. [tiešsaiste] Labklājības Ministrijas publikācija [atsauce 2010.g.11.nov.]. Pieejas veids: <http://www.lm.gov.lv/text/347/>
20. *Migrācija – iespēja risināt pieprasījumu pēc darbaspēka Latvijā* [tiešsaiste], [atsauce 2010.g.13.nov.]. Pieejas veids: http://emn.lv/lv/pdf/Labour_migration_09_08_2010_LV.pdf/
21. *Nodarbinātības Valsts aģentūras informācija* [tiešsaiste], [atsauce 2010.gada 22.mar.]. Pieejas veids: <http://www.nva.gov.lv/>

22. *Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2010.gadam un bezdarbniekiem un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem* [tiešsaiste] Labklājības Ministrijas publikācija [atsauce 2010.g.21.nov.]. Pieejas veids: http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/darba_tirgus/lmzino_040310.pdf/
23. *Par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā* [tiešsaiste]. Ekonomikas ministrijas publikācija [atsauce 2010.g. 21.nov.]. Pieejas veids: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40177623&mode=mk&date=2010-06-01/>
24. *Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes informācija* [tiešsaiste], [atsauce 2010.gada 24.mar.]. Pieejas veids: <http://www.pmlp.gov.lv/>

Summary

Globalization is a process, which in common interaction involves: people, technologies, finances, information, trade, and management. Globalization covers the increase in global society and global economy (market expansion and international competition, mobility of skilled labour force; increase in technological innovations, significance of knowledge flow). Globalization, technological and demographical changes have established significant changes in production and services, as well as in employment structure. Globalization still increases inequality between industrially developed and developing countries. Globalization has produced increasing sense of insecurity in labour market: working places have decreased; entrepreneurs use flexible forms of entrepreneurship, which provides lower social security than permanent working places.

From 2004 to 2008 the average salary in Latvia doubled; it was initiated by the growth of construction and real estate sector caused by rapid increase in crediting. In the latter half of the year 2007 Latvia reached the situation when the amount of newcomers exceeded the amount of emigrants. In the following 2 years' time Latvia experienced completely opposite situation – increasing unemployment and decrease in salaries, which caused the second wave of emigration. Currently many young and highly-educated people are emigrating from Latvia; there are potential employers among them, who could use their business ideas and establish working places for other inhabitants of Latvia. The social security payments are decreasing due to emigration. Several researches confirm that the middle-term emigration effect on social budget is negative. A positive effect of emigration could be a return of Latvian emigrants, who could use their working experience and new skills, therefore promoting the economic potential of Latvia – it can be especially related to highly-educated people who do fieldwork in foreign countries, which is connected with their profession.

Latvia will not be able to attract highly qualified labour force in large quantities in the next 10-20 years' time because the average salary for such specialists in Latvia is fairly lower than its equivalent in West Europe, Russia (region of Moscow), and the USA. Latvia will not acquire the necessity of unqualified labour force during the next few years; the country already experiences the surplus of workers of simple professions. Immigration of unqualified labour force would not help Latvia to pass over on economy based on capital intensity and human resources and would prevent the increase in average remuneration level and life quality.

In November 2008, marketing and public opinion research centre SKDS after the order of Alliance for Europe of the Nations of European Parliament did a research on the attitude on arrival and residence of guest workers in Latvia. The randomly selected 1002 inhabitants of Latvia aged from 18 to 74 years were surveyed. The majority of inhabitants with respect to nationality and citizenship perceived arrival and residence of

guest workers as negative – 69% and only 17% expressed their positive attitude. Latvian inhabitants expressed the most positive attitude towards guest workers from Belarus (37%), Moldova (24%) and Ukraine (17%). According to the data of State Employment Agency the approved works calling for foreigners regarding the distribution within countries showed that in six years' time (from 2005 to the first part of 2010) the major part of guest workers in Latvia were from Ukraine, Moldova, Russia, Uzbekistan and Belarus. Though, in the studied period of time the amount of guest workers from Moldova and Ukraine has significantly decreased. The greatest demand for guest workers was in 2007. According to changes in rules and regulations, when provision of Cabinet of Ministers of 21 June 2010 "Provisions on working permissions for foreigner" No.553 came into force, State Employment Agency does not approve work calls starting from 1 July 2010. According to the amendments in provisions of the Cabinet of Ministers the procedure is as follows: a businessman, who according to the law "On State Social Insurance" can be considered as an employer and can employ a foreigner (except foreigners mentioned in Clause 11, 12, 12, 14, and 15 of the stated regulations), one shall register a free working place in State Employment Agency. After the registration of the free working place it shall stay free at least a month to the day, when the employer turns to Office of Citizenship and Migration Affairs in order to acquire working permission.

The results of acquired labour force demand and supply prospective show that in the middle term (2007-2013) the greatest increase in scarcity will experience such professions: engineers, building engineers, electrical engineers, other specialists of physics and engineering, operators of computer technologies, doctors, dentists, paramedics, specialists of business deals. The increase in labour force scarcity in long term (2014-2020) can be predicted also in such professions: tourism specialists, chief specialists of quality management systems, chief specialists of project management and assistant dentists.

It is predicted that until 2015 there will be a significant surplus of labour force. According to a more slowly scenario of development it is predicted that the supply of labour force will exceed the demand for labour force by approximately 10.5%, but in a more rapid scenario of development - by 8.7%. The prospects for the demographic situation in Latvia prove the fact that in order to provide the economic development there will be a need for labour force, which cannot be satisfied with labour force available in Latvia. It can be substantiated with current demographic processes: negative migration balance and low birth indicators. Latvia must get ready for a period when the country will feel the scarcity of local market resources in time. Latvia must work out migration policy in implementation of which the Ministry of Economics, Ministry of Welfare, Ministry of Education and Science would participate, as well as social partners – trade unions, representatives of employers' organizations and researchers of migration would take part in this process.

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
«Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju īstenošanai»
 Vienošanās Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/015